SIAŬBIT THE SOWER

Vialika-Litoŭski (Biełaruski) dvumiesiačnik

The Great-Litvanian (Whiteruthenian) bimonthly

Authorized as Second Class Mail, Post Office Department, New York, U. S. A.

Časapis Katalicka-Hramadzki

1968, Studzień-Luty   Nr. 61 (h. 11)   January-February, 1968

I Karali try — i Karali try
Z uschodu prybyli
Bohu dziciaci, Bohu dziciaci
Achviary złažyli.

Chrystus radziŭsia, Boh abjaviŭsia,
Anioły słaviać, cudna śpiavajuć,
Pastuški ihrajuć,
Voł z asłom vitajuć,
U dziciaci Boha znajuć.

Blisnuła sonca, blisnuła sonca,
Sonca praŭdy viečnaj,
Nadzieja hrešnym, nadzieja hrešnym
Ščaślivaści viečnaj.

Chrystus radziŭsia, Boh abjaviŭsia,
Anioły słaviać, cudna śpiavajuć,
Pastuški ihrajuć,
Voł z asłom vitajuć,
U dziciaci Boha znajuć.

APOVIEŚĆ AB CHRYŚCIE JAK BOHAČAŁAVIEKU

Razvaž Chrysta... Jahony šlach
žyćcia
Ad samaha jašče pačatku
Dy na ziamielcy našaj, jak Dzicia,
Što naradziłaś na kančatku

Svajho znachodžańnia va ułońnie
tym,
Jakoje vybraŭ Jon Sabie Sam
Praz Ducha Božaha jašče prad
usim,
Jak śvietu-ładu nia było tam,

Dzie śviet źjaviŭsia potym,
vyšaŭšy
U vyniku mahučaj Siły
Ruk Božych, ź niabyćcia hłušy
U suśviet cudoŭny, nam tak miły.

U adpaviednym časie, jak nastaŭ
Užo toj čas, Isus źjaviŭsia
U mieście, jak Isaja pradskazaŭ,
Jakim narod paśla hardziŭsia...

Pakinuŭšy ubohi Viflijem,
Isus uciakaŭ u kraj daloki,
Z Maryjaj Matkaj i Josifam,
Apiakunom śviatym i Matki...

Viarnuŭšyś iz Ehiptu, kali niažyŭ
Užo luty Herad, što łažyŭ sieć
K tamu, kab mieč Dzicia razsiek,
złažyŭ...
U Nazaret mknuŭ, kab očah mieć!

I tut Isus davoli doŭha žyŭ
žyćciom uściaž skrytnym i
słuchmianym,
Trudziŭsia ciažka dy baćkom
słužyŭ...
Jeŭ chleb z ubohaściu źmiašanym!

I vyjšaŭ urešcie ziernie siejać Jon
Svajo: Pradviečnu Praŭdu kidać
U dušy, kab šli Bohu na pakłon
I plon žyćcia charošy vydać...

Kab usie paznali, što toj čas
pryšoŭ,
Jakoha usie čakali doŭha;
Zbaŭleńnia ludzkaści čas nadyšoŭ,
U jakim Boh dziejeć uściaž
hałoŭna!

I voś, kab praca dobra udałaś,
Chrystos pašoŭ malicca,
A tak-ža i paścić... I paddałaś
Duša jaho śviatoj pakucie!

Praz sorak dzion i stolki-ž
nočańkaŭ
Isus pakutavaŭ, maliŭsia...
I u chodzie hetakich trudnych
podźvihaŭ
Jon šmat zamučyŭsia, umaryŭsia!

I byŭ spakušan djabłam, što
chacieŭ
Źviaści Jaho z puci-darohi —
Adnak Chrystos šatanski siły źniaŭ
By ź jakara i pchnuŭ u vod parohi!

Paśla pustynnych mnohich
podźvihaŭ,
Jakija pryniaśli Chrystovi
Dušy hart, tak-ža i mnoha
pomnikaŭ
Pastaŭlenych u dušy ź lubovi,

Zdavałaś, što ciapier voś trud Jaho
Vialikija płady prynosić
Uraz pačnie u Imia Ajca Svajho,
Narod-ža Jaho paprosić

Śviatoje Carstva-Vaładarstva u ich,
Ludziej šmat hrešnych,

nieščaślivych,
Na vieki viekaŭ zasnavać u tych
Namierach, kab niespraviadlivych,

Jakimi ludzi usie źjaŭlajucca,
Viaści na puć usie źjaŭlajucca,
Da usiakaje lubvi, što točycca
Ahniom u suśviecie hetym usiudy...

I hetak uściaž Chrystos... jany-ž,
Voś ludzi hety, usiudy hrešny,
Suproć Jaho buntujucca... na kryž
Viaduć... Paśla muk lutych rešty—

U słupa bičavańnia strašnaho,
Kalučym cierniem uviančańnia,
Źniavahaŭ Tvaru Najśviaciejšaho...
Paśla usiakaho uniżeńnia,

Złažyli kryž na Postać zmučanu,
Raźbitu i niaści kazali
Kryž śmierci dy Svajej iz-za viny,
Što byccam Jon błahoj morali...

Padmanščyk dy kruciciel na usie
łady,
Jaki viadzie narod k zahubie,
A Boha hniević pradusim tady
Kali siabie, u svaim zabłudzie,

Tvarcu dy Bohu Usiemahutnamu
Daŭno užo roŭnym čyniać, stavić!
Dyk chaj pakaža śvietu usiamu,
Što Jon iz kryža Siabie zbavić!

Na kryž! Na kryž Jaho! kryčali
usie,
A ź imi cely śviet narodaŭ,
U ciemry siedziačy i ciažkim
hrasie —
Biazdolny Evin lud i Adamaŭ!

Ukryžavali Syna Božaha
I Syna Dzievy uściaž Pračystaj —
Svajho Tvarca Usiemahutnaho
I Bohačałavieka z prostaj,

Śviatoj, hrachom niekranutaj,
ludzkoj
Pryrodaju... Ukryžavali
Svajho u Im Brata z sercam dy
dušoj,
Što ich luboŭju abdymali!

Chrystos ad śmierci lutaj na kryžy
Siabie nie zbaviŭ, bo plan inšy
Jon mieŭ, nie majučy u sabie
miažy...
Pieravyšajučy usie miežy!

Pamior Jon na kryžy ad lutych
muk,
Jakich nichto datul nie znaŭ šče...
Dy i adtul nivodzin čałaviek
Tak nie ciarpieŭ i ciarpieć nia
budzie,

Bo na kryžy na toj Kalvaryi
Ciarpieŭ, kanaŭ Sam Boh u ciele
Dy našym, šmat ludzkim pa linii
Uspryjmańnia usiakaj tut u nas
boli,

Adnak ź niaźmierna tonkim
pačućciom,
Bo cieła heta za Saboju
Samoha Boha mieła, by z nutrom
Uściaž Božym dziela muk sa
śmierciaj!

U Ahonii takoj Chrystos pamior
Na radaść voraham usim Svaim...
Zdavałaś, što usio končyłaś
ciapier!
Niaŭdača, hora vučniam dy usim!

Izbiehli usie sa stracham u dušy...
Adna Maryja z Janam astalisia!
Ich Viera, Miłaść nie z načnoj
hłušy,
A z Sonca Praŭdy uznialicia!

Na trejci dzień pa śmierci na
Kryžy,
Chrystos, Syn Božy, ustaŭ iz
Hrobu
Svajoju Siłaju! Ciapier kažy,
Što chočaš ty sabie u torbu

Niavierja tam tvajho, niavierny
ty!
Chrystos k tamu uściaž imknuŭsia,
Kab śmierć naviek zusim
pieramahčy...
I jak sa śmierciu Jon satknuŭsia,

Jaje Jon pieramoh, nie tak jak my
žadali-ž... Na ziamli žyć viečna!
Nie! Planami-ž uściaž tajna
Božymi,
U jakich Pramudraść Boža skrytna.

Usio ładzić dy kiruje, jak najlepš,
I što zdajecca nam niamudrym,
U Božych planach jość sapraŭdna
vyś —
Zakončanaść Jaho šedeŭram!

Uskros Chrystovy jość zusim
takim
šedeŭram Božym! I čym bolej
Unikać my budziem vieraj
rozumam...
U Jahony tajny tym płaŭniej

Pa mory dy žyćcia my papłyviom
Da viečnaho u Chryście uskros —
Praz usiaki trudnaści hy ź im
pamkniom...
Nie paddamosia my patopu!

"Ja Sam žyćcio i takža Viečny
Uskros",
Havora nam Isus, Syn Božy,
"I toj, chto vieryć u Mianie
naskros,
Nia umre u svaim tut padarožžy—

Na vieki žyć jon budzie, jak žyvu
I Ja u Maim Uskrosie Božym!"
Niaŭdač u žyćci nia budzie užo
jamu —
Sama niaŭdača uskrosam hožym!

a. Ioan Tarasevič

* * * *

ROMA. U miesiacy Kastryčniku 1967 hodzie u Romie adbylisia nie štodziennyja padziei. — 1. Pieršy Synod Episkopaŭ, vysłanych z kažnaj krainy śvietu. U kažnaj krainie episkopy vybirali svaich delegataŭ na Pieršy Synod Episkopaŭ. Druhi Vatykanski Sabor uvioŭ šmat reformaŭ u Katalickaj Ekklezii. Miž imi uchvaleny Synod Episkopaŭ abhavaryvaŭ šmat roznych spravaŭ. Na pieršym miejscy pravodziŭ dyskusii nad revizijaj kanoničnaha prava. Uchvalena zharmanizavać pavodle śvieckich pravoŭ.

U spravie ekklezijalnych pracesaŭ. Uchvalena uproščańnie ich i pryznańnie bolšych pravoŭ episkopalnym Synodam .

U ekumeničnym zbližeńni chryścijanaŭ. Synod vyskazaŭsia ab źniasieńni prypisaŭ, jakije vymahali ad niekatolikaŭ zhody na vychavańnie dziaciej u katalickaj religii i uznavańnie miešanych ślubaŭ, uziatych biaz udziełu katalickaha śviatara, ale pry dazvo-

le miascovaha katalickaha episkopa.

U spravach vychavańnia seminarystaŭ. Abhavaryvaŭ zrefarmavać sposab vychovyvańniaŭ. Vychovyvańnie pavinna być bolej zbližana da žyćcia.

U spravie Liturgii. Padavali apazycyi spraščeńnie ceremonijalnaha rytuału.

Śviatovy Kangres Apostolstva Śvieckich.

Na im było 2,500 delegataŭ z panad sotki krainaŭ. Parušali spravu *kantroli Urodžańniaŭ*. Žadali, kab hetu spravu astaŭlali samym rodzičam. Vyskazyvalisia u pramovach, što u hetaj spravie Papa Paulus nia choča vyskazacca i dalej adkładaje.

Žadali takža ad Ekklezii bolšaha dostupu u ekklezijalnych spravach. Kali Episkopy, probarščy zakładajuć niejkije kamitety u dyjecezijach, parachvijach, to kab dapuścili da vybaraŭ, a nie naznačańnaŭ svaich prychilnikaŭ.

Parušali i spravu *celibatu śviataroŭ*. Bolšaściaj byli za tym, kab celibat źnieści, a zastavić da vybaru samym śviatarom. Peŭnaž miž delegatami byli takije, katoryje čujucca u suženstvie ščaślivymi, dyk chacielib, kab i śviatary daznavali takoha ščaścia dy lepiej znali kłopaty z vychavańniami dziaciej. Byli i takije, katoryje čujucca nieščaślivymi dy i razvodnikami. Chacielib, kab i śviatary paznali takoje žyćcio dy byli prychilniejšymi da razvodnikaŭ.

Absarvatary. Adny uvažajuć, što Papa Paulus VI pradvidzieŭ i byŭ rad z revalucyjnych pramovaŭ dy hłyboka pranikajučych debataŭ Synodu, Kangresu. Spadziajucca, što hetyje debaty dadatna upłynuć na kirujučych u Ekklezii. Druhije ćvierdziać, što Papa jość zaniepakojeny fermentam u Ekklezii i byŭ zaskočany vialikaj atvartaściaj vyskazaŭ učaśnikaŭ hetych zybrańniaŭ.

Papa Paulus VI, adkazyvajučy Kangresu Apostolstva Śvieckich, abiecaŭ bolšy dostup śvieckich da ekklezijalnaha žyćcia, ale padčyrknuŭ ab patrebie słuchańnia hijerarchičnych nakazaŭ. "Chtokolečy budzie prabavać dziejničać biez upavažnieńnia hijerarchii, abo suprać jaje, moža być uvažany za suchuju hałuzinu u Ekklezii" — aścierahaŭ Papa Paulus VI.

Z uhladu na niedamahańnie Papa nia byŭ na kancovych uračystaściach Synodu, Kangresu.

Revizyta Pravasłaŭnaha Patryjarcha Athenagorasa.

Pad kaniec abradaŭ Synodu prybyŭ u Vatykan Pravasłaŭny Patryjarcha Konstantynopalu Athenagoras, vialiki prychilnik zbližeńnia, kali nia *Unii*, abiedźvych Ekklezijaŭ paśla 900 hadovaj separacyi. U svajej pramovie, u bazylicy śv. Petrusa, Patr. Athenagoras ska-

zaŭ: "Dyjalog chryścijanskaj miłaści musić być papiaredžany dyjalogu tealogaŭ". Pry hetym uznaŭ suprymat Romy, kažučy: "Heta stalica jość pieršaj pad uzhladam honaru i značeńnia u arhaniźmie chryścijanskich Ekklezijaŭ".

Paśla usich hetych abchodach, Papa byŭ zmušany paddacca aperacyi i pavodle časopisaŭ čujecca dobra i dalej pravodzić svaju štodziennuju pracu.

Pieradškolny viek dziciaci

Pa ŭsim śviecie znajuć Montesory metodu hadavańnia dziciaci u pieradškolnym vieku.

Chto była Maryja Montesory? Naradziłasia jana ŭ Rymie ŭ 1870 h. i była pieršaj italanskaj lekarkaj, zatym jaje ź lubaściaj zavuć "dotoresa". Studyjavała dalej psychologiju dy antropologiju i stała dyrektarkaj instytutu, dzie daśledaváli roznyja funkcyi mazhoŭ. Była taksama dyrektarkaj škoły dziela padnarmalnych dziaciej. Apruča hetaje adumysłovaści, jana źviarnuła ŭvahu na pieradškolnyja dzieci ŭ biednych čaściach Rymu i pačała zakładać damy dziela dziaciej. Mieli tam śvietłaje, prastornaje pamiaščeńnie, nadvorak i harod. Dzieci pieraviedzienyja ŭ het'kija zdarovyja abstaviny, spatkalisia ź lubaściaj dy intelektam dotoresy. Heta byŭ pačatak škołaŭ, jakich ciapier jość šmat u ŭsich kulturnych krajoch.

Metadu jejnaju možna tarnavać i doma. Moža niekatoryja siabroŭki žyvuć u takich asiarodkach, dzie jość bolej pieradškolnych dzieciej i možna adčynić pieradškolle dziela jich. Matki radoŭkaju kirujuć, kali niama jinšaj vučycielki.

Nižej padaju hałoŭnyja dumki Montesory.

Dziacio prychodzie na śviet jak emigrant, katoramu ŭsio novaje. Jano ničoha kala siabie nie razumieje i nia moža vykazać, čaho choča, sposabam vyrosłym zrazumiełym. Žyćio jahonaje choča raźvivacca podle tajamničych právaŭ, ab katorych my mała viedajem. Dzicio raścieć u ludzinu podle boskich právaŭ, podle jakich jano pryšło na śviet. My možam mieć tolki pasiaredni ŭpłyŭ, my majem pryhatavać abstaviny, patrebnyja dziela razvoju, i, zrabiŭšy heta, čakać razvoju. Chaj žyćcio raźvivajecca ŭ miežach dabryni, a my tolki nazirajma. Heta ŭsio našaje zadańnie. Jak my hetak nazirajem, prypomnim słovy Taho, chto byŭ supoŭna dobry i chto skazaŭ: Dajcie dziaciom pryjšci da mianie i nie pieraškadžajcie jim, heta značyć, kali nia budziecie pieraškadžać, jany samy pryjduć, kali jim daście svabodu.

Dziacio raście. Maje asabistaść, katoraja starajecca pašyrycca. Ma-

je inicyjatyvu, abiraje sabie rabotu, tryvaje pry joj, mianiaje jaje podle svaje nutranoje patreby. Nie škaduje raboty, šukaje jaje i ź vialikaj radaściaj pieramahaje pieraškody. Dziacio raścieć ducham, a matka sabie zyčyć viedać tuju darohu, što zrobić iź dziciatka jejnaha inteligentnuju ludzinu. Jak ježa ciełu, tak i duch musić žyvicca podle svajich sobskich právaŭ rostu. Dziacio pracuje, kab stać čałaviekam. Jano znachodzie ŭvieś čas niešta novaje ŭ śviecie kala siabie i heta jaho vielmi cieša. Bača, što na śviecie jość paradak i i pryjmaje heta z entuzyjazmam. U dumki jahonyja ŭchodzić tvareńnie zamiest biazładździa i jahonaja duša radujecca.

Charaktarystyka dziciaci 2-6 *hodniaha*. Byvaje časam spakojnaje, pačnieć jakoje dziejańnie, uhłyblajecca ŭ jaho, lubić pamahać, jano tavaryskaje. Choča padzialicca kažnym daśpiecham, maje nieśviadomaje zyčeńnie raźvivacca. Zatym jano adkidaje znajomaje i jdzieć da novaha. Toje, čaho žadajem sabie, kab nam nie pieraškadžali ŭ rabocie, kab mieć pryjacielaŭ na našaj raŭni, katorym my mahli-b davierycca, toje samaje choča i dziacio. Luboŭ, niezaležnaść i paradak jość siarodki da razvoju. Dziacio padobnaje da nas: jak pastupova asiahajem niekatoryja mety, u dušy robicca paradak, duchoŭnyja skarby, jak łahodnaść i siła, rastuć i stajucca žarałom spraviadlivaści. Dziacio stajić vyšej za nas u niavinnaści i bolšych mahčymaściach u budučyniu. Balšynia razvoju dziciaci jość pierad šostym hodam i bolej jak pałova pierad trejcim hodam.

Baćki majuć vializny ŭpłyŭ na małoje dziacio, bo jano znaje hałoŭna baćku j matku. Baćki majuć uvažać na dziacio, ale nia pchać abo zmušać jaho da niečaha. Dastavić zdarovuju dy pabudžajučuju atmasferu, dzie dzieci mahuć raści fizyčna, pačućciova dy intelektualna, jość pryrodnym abaviazkam baćkoŭ. Majuć sačyć za zachavańniem dziciaci, kab mieć paniaćcie ab razvoju jahonym. Majuć paśviacić pracu, starańni i dumki, kab uzhadavać dziacio, nia być, adyli, jaho niavolnikami; indyvidualnaść dziciaci i baćkoŭ maje być zachavana. Pamahajma dziciaci, kab jano samo dziejała, chacieła j dumała. Časam my pasłuhujem dziciaci: heta nia dobra, bo pieraškadžajem u jaho dziejnaści. Dziacio, što nia dzieje, nia viedaje, jak dziejać. Čałaviek, što robić pa mahčymaści ŭsio sabie, jość panam nad saboju i daskanalicca jak adzinka.

Vučyciel maje dać dziciaci niepadzielnuju ŭvahu, jahonaja asabistaść chaj ustupaje nazad. Chaj kiruje ŭstavičny napłyŭ energiji ŭ tvorčyja darohi. Nia treba miašacca: "nazirajučy čakaj" — heta motto vučycielava. Vučyciel arganizuje pracu, musić adkinuć hordaść i hnieŭ. Kali dziacio nia cikavicca adłažy na druhi raz. Pa-

dziali zadańni na čaści. Pieršy dzień šniuravać čaraviki, druhi a trejci dzień zaviazać. Kali dziacio nia maje kantrolu nad saboj, abo nia moža samo dać rady, tady treba pamahčy. Jakaja-kolečy dziejnašć, što niščа abo škodzie druhomu, nia maje być dazvolena. Kali dziacio nia moža nie čapać jakuju reč, valej jaje schavać. Vučyciel maje być ciarplivym i nie krytykavać dziejnašć dziciaci. Šanavać dziacio značyć respektavać jaho pryvatnašć i šukańnie niezaležnašci. Nie davać dziciaci adčuć, što zrabiła abmyłku i nia chodacca ź joju, ale raźvivać spantaničnuju rabotu dy to nie aby jakuju, ale tuju, što čałaviek instynktoŭna žadaje i sihień za sihniom da jaje jdzieć. Treba vučyć dziacio, što ŭvaha ŭścieražeć nas ad abmyłkaŭ, što heta adzinaja daroha da papravy i nia treba niemaraścicca, kali ad razu nie ŭdajecca. Kali dziacio robie što biez paradku, jaho nervy napružanyja. Z druhoha boku, nervovaja energija jahonaja raścieć, kali robić razumnyja rečy, što dajuć jamu zdavoleńnie. "Słužy paradku i paradak budzie słužyć tabie" — kaža Montesory i ŭvažaje paradak za vyraz intelektu. Jon uklučaje taksama dobryja maniery, abapiertyja na pavazie da jinšych.

Dyscyplina. U nas zvyčajna razumiejecca pad słovam "dyscyplina" pasłušnošć. Ale heta nia značа złamańnie voli dziciaci. Pasłušnošć nia jość pasyŭnašć, ale adłučeńnie ad svajej adzinaty i ŭchod u dušeŭnaje byćcio jinšych. Dzieci, asabliva 4-5 hod. nia słuchajuć, bo pasłušnošć idzieć za farmavańniem voli i dumki, kali ŭ dziciaci raźvivajecca siła pieraściarohi i siła voli.

Metoda Montesory bazavanaja na pryncypie svabody ŭ *pryhatavanym atačeńni,* heta značyć zdarovaje pamiaščeńnie, tavarystva jinšych dziaciej, dydaktyčny matar'jał (usie pradmiety dadzienyja da voli dziciaci, ab katorych budzie mova nižej) i dziejnašć pad dahladam vučycielki. Dobraje ŭzhadavańnie dazvalaje svabodu, vuča kancentravacca i ličycca z realnaściaj. Jak usio krucicca kala dziciaci, heta nia realny śviet, bo ŭ zapraŭdnym žyćci hetak nia budzie. Treba pryvučyć dziacio pryniać papraŭki realnaha śvietu. Samaadukaca jość hałoŭnaju bodkaju hetaj metody.

Druhi hałoŭny pryncyp metody Montesory jość svaboda. Vučycilka nia kiruje a tolki pamahaje. Na dnie pačućcia svabody ляžyć pačućcio ludzkoj vartašci. Svabodnaja vyrosłaja ludzina ŭmieje abrać: zaleža heta ad daznańnia j dazvołu abirać. Svaboda biez arhanizacy pracy była-b biez karyści. Dziacio, pakinutaje samo sabie, biez mahčymašci raboty, zmarnavałasia-b, jak dziecianio bieź jady. Svaboda jość dziejnašć. Dziacio maje svabodu ŭ miežach dabryni j paradku. Dobryja ludzi tyja, što imknucca da dobraha, złožanaha iz

sobskaha razvoju jichnaha i vonkavaha paradku j karysnašci. Vynikam takoj svabody jość dyscyplina, razvoj energiji, skrytaj u hłybini ludzkoj dušy. Nie pamoža havaryć, pieršaje paniaćcie dyscypliny jość pieraz rabotu. Dziacio ščyra zacikavicca rabotaj i hetak stanie na darozie da dyscypliny. Svaboda dziciaci ahraničanaja supolnym dabrom. Treba pieraškodzić i pamału vyciskać usio, što nia śmiejem rabić. Hetak dziacio vučycca adroźnievać dobraje ad błahoha.

Treba, adyli viedać, što dziciačaja psychika roźnica ad psychiki vyrosłych. Dziacio miniajecca ŭvieś čas, tymčasam jak vyrosły dajšoŭ da peŭnaje bodki razvoju. Vyrosły pracuje z pryčyny patrebaŭ, dziacio choča pracavać biez praktyčnaj patreby. Dziacio adbiraje ad nas i pryjacielaŭ rečy, katoryja ŭvažaje patrebnym paznać. My havorym, što dzieci ad 3-6 hod "usio čapajuć", nie razumiejučy patreby jichnaje, pieraškadžajem jich ruchu i starańniu zrabić daviedańnie. Dziacio starajecca ŭzhodnić svaje ruchi i zrabić daznańnie dakranańniem, a, kali pieraškadžajem, robicca buntoŭnikom, a my ŭvažajem, što dakučaje. Niama dziva, što heta dakučlivaść ščeźnie, kali damo siarodki da razvoju i poŭnuju svabodu ŭžyvać jich. Tady niama buntaŭnika. Vyraz radašci admienie daŭniejšuju złość, dziacio robicca spakojnym a łahodnym. U kažnym vypadku dzieci ad nas pierajmajuć. Zatym abchodźmasia ź jimi z łaskavaściaj, katoruju chočam u jich mieć. Chočam, kab jany nas słuchali, nie zvažajučy na jich admysłovyja patreby. My hrubyja j pavyšanyja i čakajem, što dzieci buduć pasłušnyja i buduć dobra zachovavacca, choć viedajem, jak mocny zakon pierajmańnia.

Jość dźvie chormy dziacinaje raboty: vonkavaja ruchlivaćć u miežach asabistašci i niavidomy tvorčy praces u centru. Normalnaje tryhodniaje dziacio maje šmat energii, lezie, dakranajecca, adčyniaje i začyniaje, i treba hety instynkt vykarystać da ŭzhadavalnych metaŭ. Hałoŭny pryncyp jość samadziejnašć, hatujem abstaviny da jaje, budzim i padzieržujem jaje. Razvoj prachodzie spakvala (stupniova). Dziacio pierachodzie ad adnaho da druhoha stupienia časam samo, pieraz raptoŭnaje niezaležnaje pašyreńnie svajho duchovaha horyzontu. Montesoryn matar'jał nie dajeć novych dojmaŭ, barždžej robić paradak u daŭniejšych. U dziacinym žyćciu jość peryjady čułašci, katoryja treba vykarystać. Ludzi nia pryhožych ruchaŭ nia vykarystali peryjadu ŭzhadavańnia ruchaŭ. Čułašć na paradak jość pamiž 2-4 hodam, najbolej u trejcim hodzie. Dakranajučysia da šorstkich litaraŭ, dziacio vučycca pisać u 4½-5 hodzie. Čatyrahodniaje dziacio prasiła ŭ matki, kab jaho navučyć pisać. Matka pašła paradzicca z vu-

čycielam. Toj skazaŭ, što času dosyć, što navučycca pisać u škole. Kali pryšoŭ čas pisańnia ŭ škole, dziacio adčuvała heta jak ciažkuju rabotu, bo nia było ŭžo achvoty da pisańnia.

Lekcyja cišyni vielmi važnaja ŭ metodzie Montesorynaj. Dzieci siaduć vyhadna, začyniajuć vočy abo zakryvajuć vid rukami. Pačynajecca cišynia. Dzieci byccam achoplenyja cišynioj, katoraja bolej a bolej pahłyblajecca. Tady vučycielka cicha kliča dziacio na jimia, katoraje jdzie biaz šumu da jaje i zvaračajecca na miesca. Dzieci heta lubiać, pryvykajuć da spakoju, łahodnaha zachavańnia i dalikatnych ruchaŭ.

Uzhadaviańnie ruchaŭ. Zamiest kab kazać: cicha, pasiadzi spakojna, zamiest kab dziacio było biaz ruchu, pamahajma jamu ŭparadkavać jahonuju ruchlivaść. Dziacio zvyčajna navučycca ruchaŭ doma: chadzić, ustavać, siadać, padać rečy, zaściłać stoł. Dobra mieć sobski harodčyk. *Ručnaja rabota*: rabić rečy z hliny (play dough), gimnastyka, rytmičnyja ruchi. Samomu adziavacca i raździavacca. Dziacio moža apiekavacca katom abo sabakam.

DYDAKTYČNY MATAR'JAŁ pamahaje ćvičyć čućci i movu. CHORMY DA SKŁADAŃNIA. 1. Rožavaja vieža. Złažyć 10 kubikaŭ, ź jakich najmienšy 1 cm. a najbolšy 10 cm. uvielki, ad najbolšaha da najmienšaha, adzin na adzin. Kab navučycca adnavahi, dziacio moža nieści viežy biez pieraviarnieńnia jaje. 2.*Cylindry.* U kavałku dzierva jošć dzirki, kab stavić u jich 10 cylindraŭ, z guzikam na viersie u kažnym cylindru, za katory možna cylindar trymać. Usio razam heta padobnaje da vahaŭ u kramie. Jošć čatyry kavałački dzierva. U pieršym dziervie vyšynia cylindraŭ adnolkavaja, dyjametr rozny. Druhi rad maje roznuju vyšyniu, dyjametr toj samy. U trejcim vyšynia bolej, dyjametr mienieje. U čaćviertym dyjametr i vyšynia bolejuć. Zadańnie: pastavić raźkídanyja cylindry na miesca, pamahajučy pałcami. Navačasnyja jigsaw puzzles užyvajuć tuju samuju metodu. 3. *Šyrokija schody.* Jošć rad branzovych kubikaŭ, katorych vyšynia mienieje. Daŭžynia adnolkavaja 20 cm. Baki jich ad 10-1 cm. Dziacio pačynaje ad najmienšaha abo najbolšaha i stavić u paradak jak schody. 4. *Daŭhija schody.* Roźnica tolki udaŭžki, kažny schod 4cm. ŭvyški a daŭžynia ad 10 cm. da 1 metru. Dziacio paradkuje, podle daŭžyni, kab vyhladała z boku jak schody. 4. *Pałki da ličeńnia.* Pałka padzielenaja na 2, 3, 4 čaści roznaha kolaru. Dziacio vučycca ličyć 2 dy 1 jość 3 i h.d. 6. *Geometryčnyja chormy.* Kula, kubik, pyramidy. Dziacio znajomicca z vyhladam i nazovam. 7. Kvadratnyja tablički z hładkim i šorstkim źviercham. 8. Kavałki roznaha matar'jału (šoŭk, pałatno, skura). Dziacio iz zaviazanymi ačyma vučycca

paznać voščupkam. 9. Tablički roznaj vahi. 10. 64 adcieńnie asmioch hałoŭnych kolaraŭ. Pačynajecca ad najaśniejšaha abo najciamniejšaha adcieńnia. 11. Patrebnaja šachva dy ŭ joj 6 pryskrynkaŭ. U pieršym pryskrynku jość kołca, kubik a trykutnik, vyrazanyja iz cienkaha dzierva. U druhim žość 6 kołcaŭ, što pamianšajucca, u trejcim kubik i čatyrakutniki, roznaj vialičyni, u čaćviertym roznyja trykutniki. U dalšym pryskrynku chavajuć roznyja chormy: avał, elipsa, kvietka. Da hetaha jość 2 doščački, z vyrazanymi mienavanymi chormami. Dziacio kładzie chormy ŭ vyrazy, pamahajučy ačom voščupkam. Datykajecca vyrazu pałcami, u kirunku pisańnia. Jak dziacio navučycca ŭkładać hetyja chormy, tady pakazujuć tyja samyja chormy na troch kartach, pieršaja karta z naleplenymi kaloravymi (vyšmienavanymi) chormami. Druhaja karta pakazuje chormy, narysavanyja taŭstymi linijami, a trejciaja — cienkimi liniami. Dziacio kładzie chormy na vyrazy i vučycca abstraktnaha rysavańnia. 12. Vučycca adroźnievać vahu, temperaturu, pach. 13. *Jak raźvivać słuch*: 8 muzyčnych zvankoŭ, kab tvaryli akťavu. Druhich 8 pamiešanyja. Zadańnie: Znajšci ŭ druhim radzie zvanok, katory adpaviadaje zvanku ŭ pieršym radzie. Dziacio moža pry hetym piajać. *Pisańnie a potym čytańnie*. Vučyciel paznaječ, što dziacio hatovaje da pisańnia, kali vypaŭniaje geometryčnyja chormy roŭnymi, paralelnymi liniami. Dziacio praktykujecca na litarach iz šorstkaj papiery, abvodziačy jich adnym pałcam, dźviuma pałcami i na apošku pałačkaj, katoruju trymaje jak ałavik. *Vučeńnie čytać*. Dziacio čytaje huki, katoryja raniej navučyłasia pisać. Kali čytaje ŭsio barždžej a barždžej, huki źlivajucca ŭ słova. *Praktykavańnie ŭ čytańni*. U košyku jość kartački iz słovami. Dziacio voźmie kartačku, pračytaje sabie, idzie da vučyciełki, pračytaje joj i tady jdzie i voźmie cacku, ab jakoj na kartaččy pišacca. Jinšaje praktykavańnie: na kartaččy napisana zadańnie: začyni dźviery, ściahni zapinachi. Ličeńnie: Dziacio zvyčajna ličyć da dvuch abo troch pierad kancom trejciaha hodu. Tady možna ličyć hrošy da 10. Tady dadavać i adymać pry pomačy kalornych pałkaŭ i taksama pry pomačy pałačkaŭ, pałožanych pad numaram, katoryja dziacio navučyłasia znać taksama, jak i litary. U hetych hadoch vielmi lohka navučycca čužoje movy; my byli ździŭlenyja, jak fonetyčna pravilna paŭtaryŭ naš unuk słova "Dabrydzień", paŭtarajučy jaho samachoć ažno čatyry razy.

Paradak u škole. Jak tolki dziacio pryjdzie da škoły, moža vučycca cicha pasuvać kresiełcy, adšpilać, zašpilać, zaviazavać. Tady ŭstaŭlańnie cylindraŭ. Druhi stupień: Cicha ŭstać i sieści, chadzić pa lini. Šyrokija, daŭhija schody, vieža. Ciaplinia, hładkaść, paznańnie i nazvańnie kolaraŭ, lekcyja cišyni.

Trejci stupień: Dziacio adziajecca i raździajecca, ściraje pył, vučycca, jak abchodzicca z rečmi. Vučycca bolej ab huku, kolarach, pałcami abvodzić vyraznyja chormy. Čaćvierty stupień: zaściłać stoł i prymać iz stołu, čyścić zuby i paznohci. Muzykalnyja tony. Abvodzić vyrazanyja chormy ałavikom. Kolarnym ałavikom zapaŭniaje narysavanyja chormy. Paznaješ i pałcam datykajecca da niekatorych litaraŭ. Piaty stupień: paŭtarać daŭhija schody, ličyć roznyja kolary pałkaŭ. Litary alfabetu i składańnie słovaŭ iz vyrazanych litaraŭ.Ličeńnie — značcio numaroŭ. Navučyć cotnych i niacotnych numaroŭ pry pomačy dziarvianych pałkaŭ. Šosty stupień: Vodnyja kolary. Rysavańnie z natury. Składańnie słovaŭ.

U školnym pakoju jość rad stolikaŭ i kresiałcaŭ. Na ścianie abrazy, na voknach kvietki. Šachvy da dydaktyčnaha matar'jału. Małyja dyvaniki, na katorych dziacio siadzie, jak hulaje adno.

M. STANKIEVIČYCHA

— o —

NIE AB USIM LEKARY VIEDAJUĆ NAŠTO ISNUJUĆ NIEJKIJA ČASTKI U NAŠYM ARHANIZMIE

Uskazyvaju na dźvie ź ich: adrostak na ślapoj kišcy i mindałavaja padniobnaja załoza. Vykinuŭšy ich, niejkija inšyja častki pravodziać ichniuju rabotu. Byŭ taki čas, što ich vykidali pry małych ich niedamahańniach. Ale šmat lekaraŭ starajucca daviedacca na što jany isnujuć? Adzin iz lekaraŭ zrabiŭ analizu adnoj załozy, zusim zdarovaj, a u joj znajšoŭ šmat chvarobnych, złosnych mikrobaŭ. Pa abservacyi pierakanaŭsia, što heta załoza zabivaja złosnyje mikroby. U toj iz imi vajnie my adčuvajem u horle niešta nienarmalnaje: załoza pačyrvaniejeć, čuchańnie u horle. Daŭniej lekary adrazu ich vykidali. Ciapier hetaha nia robiać i davodziać, što hetyja nienarmalnaści nie aznačajuć chvorašci załozy, a tolki toje, što našyja załozy zmahajucca iz chvarobnymi zarazkami. Zaŭdziačyvajučy takim zmahańniam, abo całkom, abo lahčejšym padlehajem kataram. Piarviej nie pamahali joj u vajnie, ale vykidali. Značyć dapamahali złosnym mikrobam uvajchodzić u naš arhanizm. Peŭna, nie jany adny zmahajucc z złosnymi mikrobami. Jašče u arhaniźmie jość abaroncy, ale užo u samym arhanizmie i u bolšym liku.

Heta jość istotnaja padstava, kab lohkadymna nie vykidać padniobnaj załazy.

Nie zaŭsiody hetyja załozy pieramahajuć chvarobnych mikrobaŭ. Pry pomačy lekaŭ, lekary starajucca dapamahčy padniobnym za-

łozam. Ale, kali leki nie pamahajuć, dachodzić da zapaleńnia załozaŭ i taki stan nie ustupaje i paŭstajuć na załozie rubcy, abo atorbienaje vohnišče — isnuje niabiaśpieka, što u spryjajučych umovvash dla zarazkaŭ, moža vybuchnuć jak vułkan, a bakteryi zaatakujuć (praz kroŭabieh) arhanizm. Tady treba ich vykinuć.

Pry chvarobnym stanie padniobnych załozaŭ, paŭstajuć inšyja chvaroby. Najčaściej byvajuć atakavanyja sustavy, sercavy muskuł, nyrki. Statystyčnyje dovady vykazyvajuć, što u bolej 50% ludziej, katoryje cierpiać na sustaŭny reŭmatyzm, abo zapalny stan nyrak— pryčynaj chvarobaŭ byŭ zaciahnuty stan zapalny padniobnych załozaŭ. Padobna acenivajecca, što kala 50% chvarobaŭ na serca, byŭ zaciahnuty zapalny stan padniobnych załozaŭ. Nia treba tych faktaŭ pieracenivać. Blizu što druhi iz nas prachodzić davoli časta zapaleńnie padniobnych załozaŭ, aie niepaciahivajuć za saboj tak surjoznych vynikaŭ u kažnaha. Što inšaje, kali vystupaje zaciahnuty zapalny stan z časta paŭtarajučymi anginami. U takich vypadkovaściach, chvoryja padniobnyja załozy źjaŭlajucca źvieńniem zakaznych asiarodzin. Paza hetym, tady jany nie spaŭniajuć abaronnaj funkcyi: "źbierajuć" na siabie zarazki, ale ich nie pieramahajuć. Pry vilhaci i ciapłacie utrymlivajucca u vusnoj jamie i horle, bakteryi u stanie zapalnym załozy, dobry pažyŭ. Biaz barjery abaronnaj — dastajucca až da arhanizmu, a ich jady da kroŭabiehu.

Załozy u stanie zaciažnym, zapalnym prakładajuć bakteryjam darohu u arhanizm. U takim vypadku lekary vyrašajuć ich vykinuć. Paśla aperacyi padniobnaj załozy paŭstaje mocnaja šrama, katoraja likviduja varoty zaražeńnia, jakimi byli chvoryja funkcyi załozaŭ. Abaronnyja funkcyi załozaŭ pierajmajuć inšyja jomsty.

Vielmi časta lekary absarvujuć u dziaciej pabolšanyja padniobnyja załozy biaz zapalnaha stanu. Heta časta paŭstajuć ź niadobraha pažyvu. Najčaściej abjaŭlajecca, kali zamnoha kormicca małakom dy mučnymi pažyvami, a zamała sadoviny i harodniny.

Lahčejšyja vypadki možna vylačyć racyjanalnym karmieńniem i klimatyčnym lačeńniem. U prypadkach vastrejšych zapaleńniaŭ załozaŭ, lekar može zadycydavać ab aperacyi. Stała pabolšanyja załozy pryčyniajucca da źmieńšańnia apetytu, abciažyvańniem addychańnia, praz što asłablajecca arhanizm. U takich vypadkach moža lekar specyjalisty zadycydavać ab aperacyi.

* * * *

NAJSAŁADZIEJŠAJA JAHADA

NIGERYJA (Afryka). Amerykanskija chemiki zacikavilisia čyrvonaj jahadaj, jakoj miesnyja ludzi nie jaduć. Zapytalisia ich: "Čamu nie jaście?" Adkaz byŭ prosty: "Jana vielmi sałodkaja". Chemiki zrabili analizu. Daviedalisia, što taja čyrvonaja jahada u 1.500 razoŭ saładziejšaja ad cukru i 400 razoŭ saładziejšaja ad sacharyny. Vyskazali svoj pahlad, što hetyja jahady mohuć zrabić pieravarot u vytvorčaści cukru.

*

* * *

S.S.S.R. — Pavodle apošnich pirapisaŭ u S.S.S.R. pražyvaje 234,5 miljonaŭ ludziej. Najbolšy lik Vialikarusaŭ, bo až 123 miljony, Ukraincaŭ 40,5 miljonaŭ, Izraelcaŭ 24 miljony, Biełarusaŭ 8,5 miljonaŭ, Uzbiekaŭ 7,5 miljonaŭ, Tataraŭ 5,5 miljonaŭ, Niemcaŭ 1,8 miljonaŭ, Palakoŭ 1,5 miljonaŭ.

***

ŠTO HETA ZA CHVAROBA "PROSTRATA"?

Prostrata (załoza) jość mužčynskaj chvarobaj. Prostrata heta ništo inšaje, jak pierarost krokavaj załozy. U chłapcoŭ pierad prakvitańniem (20-25 hadoŭ) krokavaja załoza jość vielmi małoj. Nie źmienivajecca, blizu da 50 hadoŭ žyćcia. Paśla 50 hod u šmatlikich mužčynaŭ pačynajeć pabolšvacca. Na hety prarost krokavaj załozy paśla 50 hadoŭ (vyniatkava raniej) chvarejeć trejciaja čašć mužčynaŭ. Paśla 60 hadoch užo chvarejuć dźvie trejcija usich mužčynaŭ.

Heta chvaroba raźvivajecca vielmi pavolna. Vyjaŭleńnie jaje mała značnaje. Chvory praz doŭhi čas nia ličyć za patrebu zvaročyvacca da lekara. Pieršaje vyjaŭleńnie prarostu załozy — nacisk namočaspuskańnie. Piarviej spałasia usiu noč, a praroście załozy krokavaj treba čaściej ustavać na močaspuskańnie. U mieru prarostu załozy, močaspuskańnie stanovicca ciažejšaje; puzyr zusim nie vyparožnivajecca; ad čaho pahražaje zapaleńnie močavaha puzyra; paśla zapaleńnie nerak; u kancy moža dajšci da ciažkoj chvaroby nazyvanaj mačnica (urenia)). Heta atručańnie arhanizmu elementami močy, katoraj chvory nia moža vydzielić.

U pieršaj stadyi chvaroby možna jaje abjavy źmiakčyć, ale jašče niama takoha srodka, katoryby supraćdziejničaŭ pabolšyvańniu załozy. Apošnim srodkam jość apieracyja.

*

VIALIKAJA BRYTANIJA. — Skanstrujavali drukarskuju mašynu, jakaja moža drukavać z šybkaściaj ad 5,000 da 10,000 litaraŭ na sekundu. Takaja mašyna jašče znajchodzicca u probnaj stadyi. Starajucca pabolšyć šybkaść pry drukavańni da 60,000 značkoŭ na sekundu. Metaj tvorcaŭ jość, kab uśpieć u štoraz bolšaj šybkaści dastaŭkam infarmacyi praz elektroŭnyja mašyny (mazhi).

//

MASKVA. — Maskoŭski prafesar *Dorfman* uvažaje, što možna apracavać metodu lačeńnia ludziej sposabam magnetyčnym. Vučony praduhledžavaje, što u pryšłaści u kažnaj balnicy, paliklinicy buduć isnavali gabinety magnetyčnyje tak sama, jak siońnia gabinety rentgenaŭskija abo kardiografičnyje. Šmathadovaja studyja nad teoryjaj magnetyzmu daviali da vyniku, što pole magnetyčnaje strymlivaje ruchi kryvi u sasudzinach krovanosnych i hetym samym abnižaje ciśnieńnie arteryi.

//

PORTLAND, Ore. — Tutejšy lekar Dr. Russell Henry aścierahaje prad užyvańniami pilulkaŭ na adchudžeńnie. Ćvierdzić, što najmieniej u 8-mi vypadkach takija pilulki byli pryčynami śmierciaŭ. Tyja pilulki skaračajuć ustojlivaść serca, skaročyvajuć addychańnie, asłablajuć, pabolšyvajuć nervnaści. Niekatoryja žančyny prymali ich pa 10-12-cie štodzienna.

//

Chočaš siabie ty paznać, —
Pahladzi na ludziej, na ich spravy;
Chačaš ludziej zrazumieć, —
U serca svajo zahlani!

M. A. Bahdanovič
(iz Šylera)

//

NAVUKOVA TECHNIČNYJA NAVINY

Ludzi zachoplivajucca vostravam CAPRI. Ale na im daviedyvajucca i ab dakučlivych małych muškach. Užyvali usialakich sposabaŭ suproć ich, ale pazbavicca nie mahli. Takija muški znajchodziacca i u inšych krainach. U Izraeli vynajšli novy sposab. Takich mušak paddajuć jonizujučym pramieńniam. Ad hetaha jany stajucca biazpłodnymi. Vypuskajuć ich. Jany adbyvajuć viasiella, ale biazpłodnyje. Z tej pryčyny hinuć. U dźvioch dziaržavach u Izraelu i Costaricy vyprabavali hety sposab. U sučasnaści i Capru pryvieźli iz Izraela biazpłodnych mušak i razpaŭsiudzili na usim vostravie.

Daviedvaŭ...

(Praciah)

Pierad jadoj i paśla jady ja žahnaŭsia i moviŭ malitvu pierad jadoj, a inšuju paśla jady. Jany-ž ani muž ani žonka nie žahnalisia i da pacieraŭ maich nie pryłučylisia. I tut uraz u mianie dumka paŭstała: A mo' ja ź niavierujučymi ludźmi, dy ateistymi. Ale ničoha: z takimi to i treba prabyvać, bo-ž chvoryja patrebujuć lekara, a nie zdarovyja... U dumkach maich ja nie pamyliŭsia...

Paśla čaju i pasiłkavańnia, jany paviali mianie u śviatlicu i chutka adkryli dobry instrument i naładzili ihrańnie płaścinak, śpiarša biełaruskich iz Minska, a paśla ruskich. Muž zusim praniaŭsia muzykaj i tolki koratka adkazvaŭ na maje zaŭvahi. Vy lubicie muzyku, jak ja baču. — Viedajecie, ja časta hetak muzyku słuchaju i płaču, hetak hłybaka jana mianie zakranaje... da žalu, da rasčuleńnia davodzić!

Ja-ž taksama lubiciel muzyki, dyk my hetak usie troje siadzieli i čuć nie płakali ad rasčuleńnia, jakoje nam naviejali słaŭnyja płościnki...

Urešcie, ja zajaviŭ, što mnie da domu para źbiracca. Adnak jany prasili, kab jašče krychu pabyŭ u ich. I ja zhadziŭsia.

Ciapier instrument zakryli i my užo tolki dumkami abmieńvalisia. Skažecie, jak-ža vy, taki čałaviek, addany narodu usiej dušoj, staliś śviaščeńnikam? A ci u vas jość žana i dzieci? A kali nie, to ci vy byli kali žanaty i usio viedajecie pra siamiejnaje žyćcio?

Pierš ja im adkazaŭ na apošniaje pytańnie. Nie, u mianie žonki i dziaciej niama. Ja manach! Pra siamiejnaje žyćcio dosyć dobra viedaju, bo-ž sam uzhadavaŭsia u davoli vialikaj siamje i jak śviatar-śviaščeńnik, ad samaho pačatku mieč mnoha da čynieńnia ź siemjami — z baćkami, z dziećmi, usiudy... u carkvie, u śviatych tajemstvach i pa-za carkvoj, kaściołam na narodnaj, hramadzkaj, sacyjalnaj, rabočaj, trudavoj nivach, bo-ž i sam byŭ rabočym u chaci na ziamielcy, a u Amerycy rabočym u fabrycy praz niejki čas.

(Dalej budzie)

Padpiska na hod 70 centaŭ, cana adnaho exemplara 15 c.

Vydaviec-Redaktar (Publisher-Editor): Rev. Francis Cherniawski

Address: 164 Broadway, Fort Edward, N.Y., U.S.A., 12828
Telephone: RH7-5117

Printed by The Whiteruthenian Press * 452 South Avenue, Syracuse, N.Y., 13204